

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet

Preddiplomski studij: Engleski jezik i književnost,
filozofija

Monika Merkaš

Arendt o nasilju

Završni rad

Mentor: izv.prof.dr.sc. Željko Senković

Osijek, 2014.

Sažetak

Hannah Arendt, uočivši pogrešno korištenje riječi moć, sila, snaga, autoritet i nasilje odlučna je prikazati distinkcije, ali i detaljno proučiti nasilje. Arendt smatra da se navedeni termini pogrešno koriste jer im je funkcija jednaka – iskazivanje ljudske sklonosti da pojedinac ili vlada nad nekim, ili da netko vlada nad njim. Česta je zamjena riječi nasilje i moć, te postoji mnijenje da su iste jednakoznačne. Nasilje i moć nisu prirodni fenomeni, oni su ljudska tvorevina nastala iz sposobnosti djelovanja i stvaranja nečega novog. Arendt moć i nasilje promatra iz političke perspektive i smatra da je pogrešno razmatranje istih iz biološke perspektive. Moć je svojstvo koje pojedinac nikada ne može posjedovati jer se ona javlja ondje gdje su ljudi organizirani u posebne zajednice, primjerice u političkim strankama. Legalitet je svojstvo vezano uz moć, ali isto izostaje obratimo li pozornost na nasilje. Za razliku od moći, nasilje mogu provesti i pojedinac i veća skupina ljudi. Razlog toga jest instrumentalan karakter nasilja, zbog kojega ono ne ovisi o brojnosti. Zbog legaliteta moć ne treba opravdanje, što ne vrijedi za nasilje; nasilje se opravdava ciljem kojemu teži. Nasilje je učinkovito ukoliko u kratkom vremenu uspije ostvariti postavljeni cilj. Dugoročno nasilje dovodi do opasnosti da sredstva nasilja nadvladaju postavljeni cilj. Često, ali ne i uvijek bijes uzrokuje nasilje. Obilježje je moći potreba za širenjem – ukoliko se moć širi, ona istovremeno i jača. S druge strane, ukoliko se moć smanjuje, ostvara se prostor stvaranja nasilja. Prema Arendt, moć i nasilje su suprotnosti; ako je jedno prisutno, drugo izostaje.

Ključne riječi: Arendt, nasilje, moć, politika

SADRŽAJ

Sažetak.....	2
Sadržaj.....	3
Uvod.....	4
1. Što je nasilje?.....	4
2. Utrka za naoružanjem i nasilje.....	4
2.1. O napretku čovječanstva.....	6
3. Pitanje nasilja u oblasti politike.....	7
3.1. Terminološka zavrzlama.....	9
3.1.1. Razrješavanje zablude.....	10
4. Odnos nasilja i moći.....	12
5. Priroda i uzroci nasilja.....	15
5.1. Efikasnost nasilja.....	16
5.2. Smanjenje moći – poziv na nasilje.....	18
Zaključak.....	19
Literatura.....	21

Uvod

U završnom radu prikazujem djelo Hannah Arendt *O nasilju* i iznosim najvažnije zaključke koje je Arendt donijela. Zadatak je rada prikazati nasilje kroz perspektivu Hannah Arendt. U prvom poglavlju iznosim promjene u načinu ratovanja, koje su u konačnici dovele do povećanja kako aktivnog, tako i pasivnog nasilja. Poglavlje o napretku čovječanstva posvetila sam ljudskom naporu da olakša vlastiti život tehnološkim inovacijama, te sam za iste navela pozitivne i negativne strane. Poglavljem o pitanju nasilja u oblasti politike dovodim u odnos nasilje i političku moć, te činjenicu da se ta dva termina često pogrešno koriste, a ponekad ih se čak i izjednačava. Moć, snaga, sila, autoritet i nasilje termini su koji se u sferi politike često koriste, ali bez obraćanja pozornosti na njihove razlike. Na taj se problem osvrćem u poglavlju o terminološkoj zavrzlami, dok u poglavlju o razrješavanju zablude iznosim distinkcije između istih, onako kako ih je Arendt odredila. Odnos nasilja i moći prikazuje koliko je prema Arendt pogrešan stav o izjednačavanju istih, jer ona smatra, suprotno uobičajenom mišljenju, da su nasilje i moć suprotnosti – ondje gdje je jedno apsolutno prisutno, drugo u potpunosti izostaje. Iduće sam poglavlje posvetila prirodi i uzrocima nasilja, navodeći bijes kao jedan od mogućih uzroka nasilja. Nasilje je efikasno u onoj mjeri u kojoj ostvaruje svoj cilj, ali uvijek postoji mogućnost da sredstva nadvladaju cilj. Stoga Arendt zaključuje da je nasilje efikasno ukoliko je kratkoročno, jer će dugoročnim nasiljem sredstva nadvladati cilj. Zadnjim poglavljem još jednom dovodim nasilje i moć u odnos, prikazujući ekspanzionistički karakter moći, čije je slabljenje uvijek mogućnost za nastanak nasilja.

1. Što je nasilje?¹

Vittorio Bufacchi autor je članka o determiniranju nasilja. Prema Buffachiju, dvije su struje u definiranju nasilja, različite po perspektivama odnošenja prema nasilju. S jedne strane, nasilje se promatra kao nasilni čin, destruktivna sila. Ova je koncepcija poznata kao minimalistička koncepcija nasilja (MCV²). S druge strane, nasilje se promatra iz perspektive prekršaja, što pripada sveobuhvatnoj koncepciji nasilja (CCV³), koja je po opsegu mnogo šira od minimalističke koncepcije nasilja.

2. Utrka za naoružanjem i nasilje

---

¹ Vittorio Bufacchi, Two concepts of violence, *Political Studies Review*, 2005, str. 193-204, poglavlje je parafraza Bufacchijeva članka

² the Minimalist Conception of Violence u: Vittorio Bufacchi, Two concepts of violence, *Political Studies Review*, 2005, str. 193-204, na str. 193.

³ the Comprehensive Conception of Violence u: Vittorio Bufacchi, Two concepts of violence, *Political Studies Review*, 2005, str. 193-204, na str. 193.

Nasilje je jedan od onih fenomena koji se čini sveprisutnim, a ipak, nitko ne nastoji odgonetnuti što je ono uistinu, te kako i zbog čega ono nastaje. Upravo je ta činjenica bila misao vodilja Hannah Arendt prilikom pisanja djela *O nasilju*, te ona sama i navodi: »Svako ko razmišlja o istoriji i politici ne može da ne bude svestan ogromne uloge koju je nasilje oduvek imalo u ljudskim poslovima, pa je već na prvi pogled prilično iznenađujuće što je ono tako retko izdvajano radi posebnog razmatranja«. ⁴ Dakle, nasilje je oduvijek prisutno, nije novonastali fenomen, ali ono što izostaje jest razmatranje istog. Unatoč činjenici da svatko zna da nasilje postoji i da će o istom svatko imati ponešto za reći, ono je fenomen koji se često pogrešno vezuje uz moć ili pak silu, koju će zabludu Arendt nastojati razriješiti. Još su jedan poticaj Arendt pružila zbivanja u 20. stoljeću, ratovi i revolucije, ali i promjene u načinima ratovanja prouzrokovane tehnološkim napretkom. Poučena svime navedenim, Arendt navodi: »"Apokaliptična" šahovska igra između supersila . . . je igra koja nema nikakve sličnosti sa bilo čime što je ratnim igrama prethodilo. Njen "racionalni" cilj je zastrašivanje a ne pobjeda, pa se trka u naoružanju, što više nije priprema za rat, danas može opravdati samo na osnovu pretpostavke da je sve veće zastrašivanje najbolja garancija mira«. ⁵ Drugim riječima, utrka u naoružanju može biti promatrana kao prijetnja, ali i upozorenje, koje će zasigurno spriječiti svaku protivnikovu namjeru, te uspješno zadržati upravo ono stanje stvari koje supersili najviše odgovara.

Nasilje uvijek treba instrument kojim se provodi, u slučaju utrke za naoružanjem, taj je instrument oružje. Utrka za naoružanjem može biti promatrana kao oblik pasivnog nasilja jer supersile jasno daju do znanja da ono što je za nasilje nužno posjeduju, te je samo pitanje vremena kada će se ono iz pasivnog nasilja – posjedovanja instrumenata nasilja, pretvoriti u aktivno nasilje – korištenje tih instrumenata. Paradoksalnom se čini pomisao da je upravo taj oblik pasivnog nasilja putem naoružanja, tj. opremanjem oruđem nasilja, ono što osigurava mir u svijetu. Strašnija je pak pomisao da nitko ne može znati što će biti prekretnica iz pasivnog nasilja u aktivno nasilje. Nakon svega navedenog, smatram da nam je budućnost vrlo upitna, uzevši u obzir postojanje nuklearnog i biološkog oružja. O vođama supersila, vladama i političarima, Arendt navodi: »Nevolja nije u tome što su oni dovoljno hladnokrvni da "misle nezamislivo", već u tome što oni ne misle«. ⁶ Način zadržavanja mira prijetnjama i strahom pogrešan je, ali to je samo još jedan od pokazatelja moći supersila. U prilog stava da "vođe" ne misle, po mom mišljenju ide primjer bacanja atomske bombe na Hirošimu i Nagasaki. Realno, nakon što su ljudi

---

⁴ Hana Arent, *O nasilju*, Beograd: Alexanadria Press, 2002, str. 15.

⁵ Hana Arent, *O nasilju*, str. 9.

⁶ Isto, str. 13.

vidjeli koliku je razornu snagu atomska bomba imala, kolike je ljudske žrtve odnijela, ali i štetu koju je nanijela, za očekivati bi bilo da se takva istraživanja obustave i da takva vrsta oružja nikada više ne bude korištena. Tužna je činjenica što upravo vođe supersila ulažu ogromne svote novca na istraživanje novih alata za nasilje, što bi u konačnici moglo dovesti do kraja čovječanstva i to po kratkom postupku. Nažalost, smatram da se situacija nikada neće promijeniti i da će se u oružje ubuduće ulagati i više, a sve to zbog monopola kojeg supersile igraju – nije dovoljna činjenica da su supersile, očito je potrebno da budu najopremljeniji po pitanju naoružanja i izgleda, spremni na sve.

2.1. O napretku čovječanstva

Oduvijek su postojale tendencije da se život ljudi poboljša i olakša. Upravo je to nastojanje dovelo do nastanka uvjerenja o napretku čovječanstva: »Mišljenje da postoji takva jedna stvar kao što je progres čovečanstva u celini, bilo je nepoznato pre sedamnaestog veka, ali se razvilo u prilično opšte mnjenje među *hommes de lettres* u osamnaestom veku, da bi postalo gotovo univerzalno prihvaćena dogma u devetnaestom veku«. ⁷ Iako je napredak neupitan i oduvijek je postojao, ljudi ga postaju pretjerano osviješteni, što u konačnici dovodi do beskrajne utrke za izumima. Većina tih izuma je na korist čovječanstva, ali se prilikom potrage za nečim novim ljudi ne suzdržavaju od eksperimentiranja i stvaranja nečega razarajućeg, pod opravdanjem istraživanja i tjeranja znanosti do ekstrema. Jedna od najaktualnijih opasnosti koja vrebava čovječanstvo vezana je uz tehnološki napredak: »Ukratko, naizgled neodoljivo umnožavanje tehnika i mašina daleko od toga da preti nezaposlenošću samo određenim klasama, već ugrožava postojanje čitavih nacija, pa tako i čitavog čovečanstva«. ⁸ Nepobitna je činjenica da na svakodnevnoj bazi ljudi ostaju bez posla jer njihov posao preuzimaju i odrađuju strojevi, koji iz perspektive poslodavca posao obavljaju brže, efikasnije i tačnije. Stroj se ne može razboliti, mala je vjerojatnost da pogriješi, za njega se ne moraju uplaćivati nikakve pristojbe, ne mora ga se opominjati da se vrati poslu – stroj ne treba predah. Ako bismo bili optimistični i nastojali vidjeti samo pozitivne strane tehnološkog napretka, nabranje bi moglo ići u beskonačnost, ali nije mudro okrenuti se samo jednoj strani priče.

Napretkom tehnologije, čovječanstvo na određeni način i nazaduje. Ljudi bivaju zatupljeni, smanjuje se interes za učenjem i istraživanjem, dolazi do sveopće lijenosti i nezainteresiranosti za ičim. Upravo je tehnološki napredak "olakšao" obavljanje svakodnevnih poslova, ali je

---

⁷ Isto, str. 35.

⁸ Isto, str. 26.

prilično ironično da uz sva pomagala, ljudima uvijek nedostaje vrijeme. Svi navedeni primjeri neusporedivi su s najupečatljivijim - odjek nuklearnog oružja osvijestio je ljude koliko je znanost uznapredovala, a sama je činjenica da znanost ne stagnira, jer se sve uvijek nastoji poboljšati, dovoljan poticaj da se čovjek zapita do čega će nas to u konačnici dovesti. Nuklearno, ali i biološko oružje u potpunosti su promijenili koncept ratovanja jer se sada jednim napadom mogu uništiti milijuni ljudskih života. U današnje se vrijeme govori i o stvaranju robota vojnika, što bi bilo jednako destruktivno za ljude. Postavlja se pitanje što slijedi jer »Ne samo da se progres nauke više ne podudara sa progresom čovečanstva (šta god da to znači), već, čak, može da proizvede kraj čovečanstva, kao što i dalji progres istraživanja može sasvim lepo da se završi destrukcijom svega zbog čega nam je istraživanje važno.«⁹ Drugim riječima, upravo bi želja za napretkom i poboljšanjem, ukoliko se usmjeri na pogrešno, mogla biti uzrok kraja čovečanstva. Čini se da ćemo sami proizvesti sredstvo svojega uništenja, to jest, da ćemo za naše uništenje biti direktni krivci.

3. Pitanje nasilja u oblasti politike

U današnje se vrijeme moć i nasilje često izjednačavaju, što je rezultat nedovoljnog bavljenja istima. Upravo je prema takvom izjednačavanju Arendt kritična, jer smatra da isto proizlazi iz neznanja. Arendt navodi da je Alexander Passerin d'Entreves¹⁰ jedini autor koji prije nje uviđa razliku između nasilja i moći, dok su svi ostali u potpunosti ignorirali postojanje ikakvih distinkcija. Postoje sklonosti koje su ukorijenje u svakog pojedinca – ili da ima moć nad nekim ili da netko ima moć nad njim: »Ako bismo verovali sopstvenim iskustvima u vezi sa ovim stvarima, trebalo bi da znamo da je instinkt potčinjenosti, žarka želja da se poslušna i da neki snažan čovek nama upravlja, bar isto toliko izražen u ljudskoj psihologiji kao i volja za moć, a politički je, možda, i značajniji«¹¹, Arendt nastavlja: »Stara izreka "Kako je pogodan da bude podložan / zato može da bude tako poslušan" . . . može da ukaže na jednu psihološku istinu: naime, da su volja za moć i volja za potčinjavanje međusobno povezane«.¹² Iz potrebe očuvanja života ljudi su se udruživali u zajednice u kojima su zajednički donosili pravila – zakone, ali i birali pojedince koji će ih predstavljati. Time je ujedno došlo do toga da su ljudi dali pristanak pojedincu ili skupini odabranih ljudi da "upravlja njima", a ista je situacija zadržana do danas u politici, gdje većina bira posrednika koji će ih predstavljati i, u idiličnim uvjetima, djelovati na njihovo dobro: »Podrška naroda je ta koja institucijama jedne zemlje daje moć, a ta podrška je

---

⁹ Isto, str. 42.

¹⁰ informacija preuzeta sa str. 48.

¹¹ Isto, str. 50.

¹² Isto

samo nastavak pristanka iz kojeg su nastali zakoni sa kojima se počinje«. ¹³ Dakle, dok se s jedne strane ispunjava sklonost pojedinca da ima moć nad ljudima, koju postiže podrškom većine, ujedno se ispunjava i sklonost većine da se njima vlada, to jest da netko ima moć nad njima. Iz svega navedenog jasno je vidljivo da su termini "moć" i "nasilje" dva u potpunosti različita termina, koji se nipošto ne smiju poistovjećivati: »Jedna od najočiglednijih distinkcija između moći i nasilja jeste zaista u tome što moć uvek zahteva brojnost, dok nasilje do izvesne mere može bez toga jer se oslanja na oruđa«. ¹⁴ Još je jednom vidljiv instrumentalni karakter nasilja, kojega nema bez nekakvog oruđa, dok je s druge strane, moć instrument vladavine. ¹⁵ Da bi još jednom pokazala da moć i nasilje nisu istovjetni termini, Arendt navodi: »Legalno neograničena vladavina većine, odnosno demokratija bez ustava, može i bez ikakve upotrebe nasilja biti veoma opasna u suzbijanju prava manjina, i veoma efikasna u gušenju različitih mišljenja. Međutim, to ne znači da su nasilje i moć jedno isto«. ¹⁶ Drugim riječima, vladajuća većina ta je koja posjeduje moć. Moć koju ista posjeduje dobivena je dogovorom ljudi, odabirom da se njima na određeni način vlada. Unatoč tome, kakva god vladavina bila, manjina je u opasnosti jer postoji velika vjerojatnost da će njezina prava biti zanemarena, te da će se isključivo poštovati prava većine i da će svako djelovanje biti upravljeno postizanju dobra većine, dok će se manjinska prava – baš iz razloga što je to manjina, ignorirati i zapostavljati.

Još bolji primjer odnosa nasilja i moći jest primjer ekstrema: »Ekstremni oblik moći je Svi protiv Jednog, ekstremni oblik nasilja je Jedan protiv Svih. Ovo drugo nikada nije moguće bez oruđa«. ¹⁷ Ukoliko se većina koja posjeduje moć okomi na jednog pojedinca, on nema puno mogućnosti za spas. Moćnici će ga bez većih problema uništiti kao osobu jer nije pogodan vladajućem režimu. Ukoliko se odnos Svi protiv Jednog dogodi primjerice unutar političke stranke, pojedinac će iz iste biti izbačen. Slučaj Jedan protiv Svih vidljiv je u većini terorističkih napada – bombaš samoubojica, iako je pojedinac, svojim terorističkim napadom može prouzrokovati smrt velikog broja nevinih ljudi (koji su se jednostavno našli na krivom mjestu u krivo vrijeme), ali i veliku materijalnu štetu. U velikoj skupini ljudi, dovoljno je da jedna osoba posjeduje nekakvo oruđe, te uz pomoć istoga izvrši nasilje nad većinom. Malo je vjerojatno da će se ljudi uspjati obraniti od pojedinca koji, recimo, posjeduje automatsku pušku. Bez obzira na sposobnost ljudi, udruženi rad i dogovore, pojedinac je i dalje u mogućnosti da izvrši nasilje ubojstvom nekoliko ljudi. Nadalje Arendt navodi primjer prepirke između studenta i profesora,

---

¹³ Isto, str. 52.

¹⁴ Isto, 53.

¹⁵ parafraza, str. 46.

¹⁶ Isto, str. 53.

¹⁷ Isto

gdje su pojedinci bili nezadovoljni stanjem stvari koje je većini odgovaralo: »Većina koja, zabavljena spektaklom bučnog duela između studenta i profesora, samo posmatra, već je, u stvari, latentni saveznik manjine«. ¹⁸ Ovim primjerom jasno je vidljivo da ukoliko se nasilje izvršava, a ljudi ga samo pasivno promatraju, na ovaj ili onaj način smatraju ga opravdanim, te time nesvjesno sudjeluju u istom. Ukoliko se kasnije ispostavi da zajednica koja je odlučila pasivno promatrati nasilje nije zadovoljna stanjem stvari, krivica je svaljena na njih same. Sličan primjer izostanka reakcije i djelovanja nalazim u izborima za primjerice predsjednika ili neku drugu političku funkciju. Dio populacije izlazi na izbore, dok ostali ne vjeruju da se, bez obzira na vlast, išta može promijeniti na bolje ili na gore. Nakon izbora, izabrani predsjednik ili neki drugi političar predstavnik je cijele populacije, čak i onih koji se nisu izjasnili. Paradoksalna je činjenica da se upravo takvi pojedinci, koji su svjesno odlučili ne otići na izbore zbog vlastitog uvjerenja da se ništa neće promijeniti izjašnjavaju nezadovoljnima, na što po mojem mišljenju nemaju pravo jer su odbili priliku da nešto promijene. Smatram da su pasivno promatranje i suzdržanost odbijanje reakcije i djelovanja, ali istovremeno i omalovažavanje i svjesno umanjivanje prava na osobno mišljenje i djelovanje u skladu s njim.

3.1. Terminološka zavrzlama

Već sam nekoliko puta navela da je poražavajuća činjenica da se određeni termini ne razlikuju, poput nasilja i moći, te da istu Arendt nastoji promijeniti. Moć i nasilje često se pogrešno smatraju sinonimima, ali oni nisu jedini termini koji su problematični zbog manjka bavljenja istima: »Mislím da je zaista tužno što na sadašnjem stupnju političke nauke naša terminologija ne pravi distinkciju između tako ključnih riječi kao što su "moć", "snaga", "sila", "autoritet" i, konačno, "nasilje" – a sve se te reči odnose na distinktné, različite fenomene i jedva da bi mogle i da postoje da ne postoje ti fenomeni«. ¹⁹ Do zablude dolazi zbog međupovezanosti navedenih termina, ali sama povezanost nije indikator da su termini istoznačni. Prema mojem mišljenju problem leži u samom jeziku, te u manjku promišljanja – ukoliko uzmemo za primjer pridjeve stvorene od navedenih imenica, stvari postaju jasnije: ukoliko je nešto "snažno", riječ "silovito", ali isto tako i "moćno", može biti upotrijebljena da se opiše isti predmet ili iskaže određena poruka. Također, riječ "moćno" u određenom je kontekstu zamjenjiva s riječju "autoritativno", zbog smatranja da autoritet imaju moćni ljudi. Upravo se "sila" u svakodnevnom govoru najčešće smatra jednakoznačnom s riječju "nasilje" – provoditelj nasilja prisiljava žrtve

---

¹⁸ Isto, str. 54.

¹⁹ Isto, str. 54.

na što. Unatoč navedenom, detaljnim promatranjem jasno je vidljivo da su svi termini različiti; njihova je zamjenjivost moguća ukoliko ih koristimo u pogrešnom kontekstu.

U daljnjem tekstu Arendt navodi: »Moć, snaga, sila, autoritet, nasilje – to su samo reči koje treba da ukažu na sredstva pomoću kojih čovek vlada nad čovekom; ove reči se smatraju sinonimima zato što imaju istu funkciju«²⁰, čime je objašnjiva problematika pogrešne predodžbe ljudi vezane uz navedene termine. Ironična je činjenica da je sklonost ljudi da vladaju drugima ili da se njima vlada dovela do stvaranja termina kojima se može izraziti upravo ta funkcija, ali da se ljudi nisu pozabavili razgraničavanjem tih termina. Da bi problematika bila razriješena, Arendt daje definicije "moći", "snage", "sile", "autoriteta" i "nasilja", te ih dovodi u odnos da bi pokazala različite funkcije istih.

3.1.1. Razrješavanje zablude

Za moć, Arendt navodi: »*Moć* odgovara ljudskoj sposobnosti ne samo delanja, već delanja u saglasnosti. Moć nikada nije svojstvo pojedinca; ona pripada grupi i postoji samo onoliko dugo koliko se grupa drži zajedno«.²¹ Primijenit ću ovo na politiku i državno uređenje: činjenica je da nebi bilo moguće da svatko od nas propisuje zakone prema vlastitim afinitetima. Iz tog razloga, većina izabire pojedinca, ili češće, određen broj ljudi da ih predstavlja. Svojim izborom, mi odedenom broju ljudi osiguravamo političku moć upravljanja našim dobrom. Takvo stanje stvari dovodi do toga da ti "izabrani" ljudi posjeduju političku moć da djeluju, a s obzirom da su oni bili naš odabir, mi smo u suglasnosti s njihovim postupcima. Najbolji primjer da moć nikada nije svojstvo pojedinca vidljiv je ako pozornost uperimo na političke stranke – skupine ljudi jednakih političkih opredjeljenja. Ukoliko se pojedinac, član političke stranke na bilo koji način pokaže nepogodnim za stranku, izbačen je iz iste, a samim time gubi političku moć koju je posjedovao. Moć ostaje zadržana unutar stranke i njezinih članova, dok se izbačeni pojedinac ubrzo zamjenjuje novim "odabranikom", koji je za stranku pogodniji. Time, dok izbačeni pojedinac "gubi" moć kojom je bio okružen, istoj se sada priključuje novi član. Stav da moć nije sposobnost koju posjeduje pojedinac dijeli i Michel Foucault: »Moć je posvuda; to ne znači da ona sve obuhvaća, već da odasvud dolazi . . . Valja nedvojbeno biti nominalist: moć nije institucija i nije struktura, ona nije stanovita sposobnost kojom su neki obdareni; ona je naziv što

---

²⁰ Isto, str. 55.

²¹ Isto, str. 56.

se pridaje nekoj složenoj strategijskoj situaciji u danom društvu.«²² Foucaultova definicija moći u skladu je s gore navedenim primjerom iz političkog života.

Za snagu, termin koji većina povezuje uz fizičku sposobnost, Arendt navodi: »*Snaga* nedvosmisleno označava nešto u jedini, individualni entitet; to je svojstvo inherentno jednom objektu ili jednoj osobi i pripada njihovom karakteru, koje može sebe da dokaže u odnosu prema drugim stvarima ili osobama, ali je u suštini nezavisno od njih.«²³ Dakle, za razliku od moći koja nikad nije svojstvo pojedinca, sa snagom je slučaj upravo suprotan – snagu ne posjeduje čitava politička stranka, nego isključivo pojedinac: »U prirodi je grupe i njene moći da se okreće protiv nezavisnosti, protiv svojstva individualne snage.«²⁴ Drugim riječima, ako političku stranku promatramo kao moćnu, u njoj nebi trebalo biti mjesta za snagu, jer bi se time moć stranke mogla oslabiti. Nije pogodno za grupu istomišljenika da se individualac izdvaja.

Nadalje, »*Sila*, reč koju u svakodnevnom govoru često koristimo kao sinonim za nasilje, pogotovo ako nasilje služi kao sredstvo prinude, trebalo bi da je u terminološkom jeziku rezervisana za "sile prirode" ili za "silu prilika" (*la force des choses*), odnosno da ukaže na energiju koja se oslobađa fizičkim ili socijalnim pokretima.«²⁵ Promatramo li silu iz ove perspektive, ukoliko je "sila prirode", ona je nešto na što mi nismo u mogućnosti utjecati, nešto neovisno od nas. S druge strane, "sila prilika" odaje nužnost nečega, ali ju se u odnosu s nasiljem može promatrati kao prisilu, protuvoljan čin. Ukoliko nas na ulici naoružani čovjek zaustavi i zatraži da mu predamo nakit, isto ćemo bespogovorno učiniti iz straha za vlastitu egzistenciju. Izvršeno nasilje čin je prisile, ali za izvršavanje istog nije iskorištena nikakva sila.

Za autoritet Arendt navodi: »*Autoritet*, termin koji se odnosi na pojave koje je najteže definisati, pa se, prema tome, najčešće pogrešno koristi, može se pripisati osobama . . . ili može biti službeno ovlašćenje . . . «²⁶, a radi što boljeg objašnjenja nadodaje: »Obeležje autoriteta je bespogovorno priznavanje od strane onih od kojih se očekuje poslušnost; nije potrebna ni prinuda ni nagovaranje.«²⁷ Autoritet jest obilježje osobe čije se naredbe i napatci bespogovorno slušaju, autoritativna se osoba poštuje – primjerice, profesor je taj koji ima autoritet nad učenicima ili studentima. Nakon objašnjenja svih ovih termina, pozornost je na temeljnom: »*Nasilje* se, konačno, kao što sam rekla, izdvaja po svom instrumentalnom karakteru.

---

²² Michel Foucault, *Volja za znanjem*, Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1994, str. 65.

²³ Hana Arendt, *O nasilju*, Beograd: Alexanadria Press, 2002, str. 56.

²⁴ Hana Arendt, *O nasilju*, str. 57.

²⁵ Isto, str. 57.

²⁶ Isto

²⁷ Isto

Fenomenološki, ono je blisko snazi zato što se oruđa nasilja, kao i sve druge alatke, oblikuju i upotrebljavaju radi uvećanja prirodne snage, sve dok u poslednjoj fazi svog razvoja ne postanu njena zamena«. ²⁸ Za provođenje nasilja, nužno je oruđe. Unatoč čestoj zamjeni s moći, jasno je vidljivo da nasilje mogu provesti pojedinac i grupa ljudi, a moć nikada nije svojstvo vezano za pojedinca.

4. Odnos nasilja i moći

Nekoliko sam puta spomenula nužnost poznavanja distinkcije između nasilja i moći. Dok je s jedne strane nasilje instrumentalnog karaktera i može biti osobina individualne osobe, moć naprotiv, nikada nije svojstvo pojedinca. Moć se osnažuje u skupini ljudi, uzajamnom podrškom i suglasnošću ljudi. Dođe li do kolebanja u zajednici čije je obilježje posjedovanje moći, moć slabi: »Iznenadni dramatični raspad moći, koji se ubrzava u revolucijama, otkriva u trenutku kako građanska neposlušnost – prema zakonima, vlastima, institucijama – nije ništa drugo do manifestacija podrške i saglasnosti«. ²⁹ Dakle, krug "odabranih" ljudi koji su od strane većine dobili suglasnost da djeluju na korist cijele zajednice, sada gubi moć upravo udruživanjem većine i okretanjem novom nazoru. Revolucija je primjer ustanka protiv vladajućih, ali Arendt navodi: »Tamo gde je moć dezintegrisana, revolucije su moguće ali ne i nužne« ³⁰ - nije nužno da će slabljenje moći uvijek dovesti do tako drastičnog odgovora kao što je to revolucija. Upravo podizanje revolucije može dovesti do nastanka nasilja jer nerijetko su revolucije krvave, što je iz perspektive revolucionara mala žrtva na putu ostvarenja "višeg cilja".

Za razliku od moći, koja je poželjno obilježje vladajućih, Arendt navodi: »Nikada nije postojala nijedna vlada zasnovana isključivo na sredstvima nasilja«. ³¹ Možda je razlog tomu da nasilje uvijek rađa samo novo nasilje; takvo bi uređenje vjerojatno dovelo do potpunog bezvlada i stanja svatko-protiv-svakoga. Ukoliko bi postojala zajednica zasnovana na nasilju, za pretpostaviti je da bi svatko imao pravo posjedovati oružje koje bi se, pretpostavljam, bez ikakvog straha ili promišljanja koristilo na svakodnevnoj bazi. Arendt opravdava nemogućnost postojanja takvog uređenja: »...Moć je zaista od suštinskog značaja za svaku vlast, dok nasilje nije. Nasilje je po prirodi instrumentalno, kao sva sredstva i nasilje mora da ima vodstvo i opravdanje kroz cilj kojem teži. A ono čemu je potrebno da bude opravdano nečim drugim ne

---

²⁸ Isto, str. 58.

²⁹ Isto, str. 62.

³⁰ Isto

³¹ Isto, str. 63.

može biti suština bilo čega«. ³² Teško je zamisliti političku stranku koja je u potpunosti nemoćna. Takva stranka ne bi imala nikakvo povjerenje, niti podršku od strane građana, te bi istovremeno bila u opasnosti od gubitka vlastite pozicije. Nasilje se obično opravdava ciljem u svrhu kojega se provodi, no isto ne vrijedi i za moć:

»Moć ne zahteva bilo kakvo opravdanje, jer je inherentna samoj egzistenciji političkih zajednica; ono što je za moć potrebno jeste legitimnost. Uobičajeno postupanje s ove dve reči kao da su sinonimi ništa manje ne obmanjuje i zbunjuje nego sadašnje izjednačavanje poslušnosti i podrške. Moć se javlja kada god se ljudi okupe i delaju u saglasnosti, ali ona svoju legitimnost izvodi iz inicijalnog okupljanja, a ne iz neke akcije koja može da usledi«. ³³

Legitimnost, termin je vezan uz zakonitost, djelovanje u skladu sa zakonima. Nužno je da političke stranke, kao integrirani dio političkog života određene države djeluju u skladu sa zakonima. Upravo je i donošenje zakona dio političke sfere. Politička moć, stoga, djeluje legitimno. Nasilje, za razliku od moći, nije u skladu sa zakonima i ono nije legitimno. Kada se osnuje politička stranka, osnivaju ju pojedinci jednakih političkih uvjerenja. Samim grupiranjem, pridruživanjem istomišljenika i dogovaranjem o ostvarivanju zajedničkih ciljeva, politička stranka dobiva na značaju u političkoj sferi. Udruživanjem i međusobnom podrškom članova stranka dobiva određenu količinu političke moći, koja se s vremenom može ili povećati ili smanjiti, ovisno o djelovanju stranke. Ukoliko će politička stranka gubiti na svojoj političkoj moći, moguće je da će rezultat istog biti nasilje. Nasilje, pak, » . . . može da ima opravdanje, ali nikada neće postati legitimno«. ³⁴ Ukoliko je narod izložen konstantnom izrabljivanju i patnji, nasilnom revolucijom može izboriti svoju slobodu. Unatoč toj nasilnoj revoluciji, nakon postignute slobode i stanja mira, nasilje se prekida jer za njim više nema potrebe. Frazer i Hutchings smatraju da je razlog stvaranja nasilja činjenica da politika nije u mogućnosti pronaći rješenje za svaki problem, te dodaju da je nasilje opravdano ukoliko je odgovor na krajnju nepravdu ili ako otvara prostor za politiku i političko djelovanje. ³⁵ Nasilje stoga može biti opravdano ukoliko je ono rješenje na nastali problem s kojim se politika nije bila u mogućnosti nositi i riješiti ga mirnim putem.

Borba između nasilja i moći uvijek će završiti porazom moći:

---

³² Isto, str. 64.

³³ Isto, str. 65.

³⁴ Isto, str. 66.

³⁵ Elizabeth Frazer; Kimberly Hutchings, On politics and violence: Arendt contra Fanon, *Contemporary political theory*, 2008, str. 90-108, parafraza str. 102.

»Nasilje, to moramo zapamtiti, ne zavisi od brojnosti ili od mnenja, već od oruđa, a oruđa nasilja, kao što sam pomenula ranije, poput svih drugih alatki, povećavaju i umnožavaju ljudsku snagu. Oni koji se suprotstavljaju nasilju koristeći samo moć ubrzo će uvidjeti da nisu suočeni sa ljudima, već sa ljudskim artifaktima čija se nehumanost i destruktivni efekat povećavaju proporcionalno razdaljini na kojoj se nalaze suparnici«. ³⁶

Drugim riječima, moć je svojstvo koje pojedinac ne posjeduje. Ukoliko se u bitku s nasiljem moćnici upuštaju samo koristeći svoju moć, poraz im je zajamčen zbog same činjenice da oni koji nasilje izvršavaju posjeduju oruđe, primjerice pištolje ili puške. Takva je borba zasigurno nepogodna po one koji posjeduju moć jer »Nasilje može uvek da uništi moć; iz puščane cevi proizilazi najefikasnija zapovest, što za rezultat ima trenutnu i savršenu poslušnost. Ono što iz puščane cevi ne proizilazi jeste moć«. ³⁷ Nasilje čini jednostavnim upravljanje ljudima jer u njima pobuđuje strah za vlastitu egzistenciju, te će osoba kojoj se prijeti prijetnju shvatiti vrlo ozbiljno i učiniti sve da se ista ne ostvari.

Drugu cjelinu svog djela *O nasilju*, Arendt završava zaključkom vezanim uz odnos nasilja i moći: »Da rezimiram: politički govoreći, nedovoljno je reći da moć i nasilje nisu isto. Moć i nasilje su suprotnosti; tamo gde jedno vlada, drugo je odsutno. Nasilje se javlja tamo gde je moć ugrožena, ali ako je prepušteno sopstvenom toku ono će dovesti do toga da moć iščezne«. ³⁸ Upravo je činjenica da su nasilje i moć suprotnosti ono što bi ljudi morali zamijetiti, jer spoznajom iste, ta će se dva termina konačno početi ispravno rabiti. Alexander Keller Hirsch u svojem članku o paradoksima vezanim uz djelo Hannah Arendt ne dijeli njezin stav o odnosu moći i nasilja (stav da manjak moći rezultira pojavom nasilja i da su moć i nasilje potpune suprotnosti). Hirsch smatra da se moć ne pojavljuje u jednom jedinstvenom obliku, već ima sposobnost manifestacije na različite načine. Također, u prilog svojega stava, Hirsch navodi da nije rijedak slučaj da se nasilje koristi kao način utvrđivanja moći vladajućih, dakle, nasilje je prema njegovom stavu samo jedan od alata koji se koristi za ostvarivanje političkih ciljeva. ³⁹ Dan Jakopovich iznosi stav u skladu s Hirschovim, samim time i kritiku stava Hannah Arendt, te smatra da je nasilje instrument vladajućih. Dakle, ključno je primjetiti da Jakopovich ne iznosi stav da su nasilje i moć jednaki, baš suprotno – smatra da je razliku nužno pojmiti, ali se ne slaže

---

³⁶ Hana Arendt, *O nasilju*, Beograd: Alexanadria Press, 2002, str. 67.

³⁷ Hana Arendt, *O nasilju*, str. 67.

³⁸ Isto, str. 70.

³⁹ Alexander Keller Hirsch, The promise of the unforgiven Violence, power and paradox in Arendt, *Philosophy & Social Criticism*, 2013, str. 45-61, parafraza str. 47.

s konstatacijom Hannah Arendt, koja tvrdi da smanjenjem moći dolazi do nasilja. Jakopovich smatra da nasilje i moć djeluju istovremeno, u svrhu zadržavanja i širenja moći.⁴⁰

5. Priroda i uzroci nasilja

Postavlja se pitanje ponaša li se čovjek poput životinja ili se životinje ponašaju poput ljudi. Nepobitna je činjenica da postoje velike sličnosti u ponašanju čovjeka i životinja, ne razlikujemo se puno ukoliko usporedimo nagone i afekte. Arendt navodi: » . . . rezultati istraživanja i u društvenim i u prirodnim naukama imaju tendenciju da nasilno ponašanje prikažu kao "prirodno" ponašanje više nego što bismo bili spremni da bez takvih istraživanja prihvatimo«⁴¹, a ukoliko je tomu tako, to je još samo jedan pokazatelj životinjske naravi čovjeka: » . . . bojim se da nas iza ovih najnovijih "otkrića" vrebaju najstarija definicija čovekove prirode – definicija čoveka kao *animal rationale*, na osnovu koje se mi razlikujemo od drugih životinja samo po razumu kao jednom dodatnom svojstvu«.⁴² Dakle, čini se da je jedino svojstvo koje čovjeka čini različitim od svih ostalih životinja korištenje razuma. Iz te perspektive, svaka naša osobina, emocija i nagon, jednaki su onima u životinja, stoga suprotno uobičajenom razgraničenju u odnosu za razum, Arendt pravi drugačiju distinkciju: »Strogo uzevši, specifična distinkcija između čoveka i zveri sada više nije razum (*lumen naturale ljudske životinje*) već nauka, znanje o ovim standardima i tehnikama njihove primene«.⁴³ Znanje jest uistinu specifično isključivo za ljude, ali korijen istoga jest u razumu, jer bez te sposobnosti čovjek ne bi bio u mogućnosti stvoriti nauku. Sposobnost učenja, ali i stvaranja predmeta preradom različitih materijala nešto je što je specifično za ljudsku vrstu. Bez obzira što postoje životinje evolucijski starije od ljudi, nigdje se u životinjskom svijetu neće pronaći životinja snalažljivija i promišljenija od čovjeka. Iako postoje sličnosti između čovjeka i životinja, iz perspektive afekata i nagona, smatram da su one posljedica činjenice da su i ljudi i životinje živa bića jednakih bioloških potreba. Nasilje je iz biološke perspektive nagon, zajednički svim ljudima, a takvo nasilno ponašanje ne izostaje ni u životinjskom svijetu. Teritorijalnost i borba za preživljavanjem primjeri su nasilnog ponašanja kod životinja, ali nužno je uvidjeti da Arendt ne promatra nasilje iz biološke perspektive. Upravo poveznica s moći jasan je znak da Arendt govori o nasilju iz političke perspektive. Frazer i

---

⁴⁰ Dan Jakopovich, Hannah Arendt and Nonviolence, *Peace Studies Journal* Vol. 2, Issue 1, 2009, parafraza str. 3.

⁴¹ Hana Arendt, *O nasilju*, Beograd: Alexanadria Press, 2002, str. 77.

⁴² Hana Arendt, *O nasilju*, str. 78.

⁴³ Isto, str. 79.

Hutchings također navode da ukoliko bi se moć i nasilje tumačili upravo iz biološke perspektive, bili bi izvučeni iz konteksta politike, te bi se smatrali apolitičkim ponašanjem.⁴⁴

U ljudima, nasilje je uzrokovano različitim nagonima, a potiče ga, ne uvijek, ali najčešće bijes: »Opšte je mesto da nasilje često nastaje iz besa, a bes zaista može biti iracionalan ili patološki, ali takav može da bude i svaki drugi ljudski afekat«. ⁴⁵ No, bijes se ne javlja bezrazložno: »Bes se javlja samo tamo gde postoji razlog za sumnju da se uslovi ne menjaju iako bi mogli biti premenjeni«. ⁴⁶ Dakle, bijes je odraz dubokog nezadovoljstva i frustracije trenutnim stanjem stvari. Bijes se javlja zbog nemogućnosti da čovjek mirno trpi nepravdu, ukoliko zna da postoji način da se ista promijeni ili izbjegne. Uključimo li bijes u političku perspektivu, uzrok nasilja biva jasan. Ukoliko političko vodstvo države koje posjeduje moć ne djeluje na dobro zajednice i stanovništvo postaje nezadovoljno, frustracije nisu rijetkost. Nezadovoljstvom stanovništva, stranka gubi političku moć, a samim slabljenjem iste, otvara se prostor za nasilje kojim se *status quo* može u potpunosti promijeniti. Upravo u tome leži razlog zbog kojeg dolazi do nasilja: »Suština nije u tome što nam to dozvoljava da se izduvamo – što se zaista podjednako dobro može učiniti lupanjem o sto ili treskanjem vrata. Suština je u tome da je, u određenim okolnostima, nasilje – delanje bez rasprave ili govora i bez razmišljanja o posledicama – jedini način da se terazije pravde vrate u ispravni položaj«. ⁴⁷ Nasilje je, dakle, pobuna protiv stanja stvari, način da čovjek iskali vlastite frustracije, a u samom korijenu nasilja leži bijes kao reakcija na očitu nepravdu.

5.1. Efikasnost nasilja

Jedan od potencijalnih uzroka nasilja jest bijes – nemogućnost da se nepravda ispravi. Ponovit ću do sada utvrđeno: nasilje je instrumentalnog karaktera, za svoje izvršenje potrebno mu je nekakvo oruđe. Za razliku od moći, koju pojedinac nikada ne posjeduje, nasilje se može javiti i individualno i u većoj grupi ljudi: »Iako efikasnost nasilja, kao što sam ranije primetila, ne zavisi od brojnosti – jedan čovek sa automatskom puškom može da drži stotine dobro organizovanih ljudi u škripcu – ipak, u kolektivnom nasilju dolaze do izražaja njegove najopasnije atraktivne osobine, a to je svakako zbog sigurnosti koju daje brojnost«. ⁴⁸ Karakteristika je nasilja instrumentalnost – svako oruđe nasilja upereno je ostvarenju određenog cilja. Iz navedenog

---

⁴⁴ Elizabeth Frazer; Kimberly Hutchings, On politics and violence: Arendt contra Fanon, *Contemporary political theory*, 2008, str. 90-108, parafraza str. 101.

⁴⁵ Hana Arendt, *O nasilju*, Beograd: Alexanadria Press, 2002, str. 80.

⁴⁶ Hana Arendt, *O nasilju*, str. 80.

⁴⁷ Isto, str. 81.

⁴⁸ Isto, str. 85.

slijedi da je nasilje efikasno u onoj mjeri u kojoj se oruđe uspješno može iskoristiti za ostvarenje zadanog cilja. Nadalje, nasilje jednako mogu izvršiti pojedinac i skupina ljudi, razlog čega leži u instrumentalnoj prirodi nasilja. Kada je skupina ljudi nasilna, tada »...nalazimo jednu vrstu grupne koherentnosti koja se oseća mnogo intenzivnije i koja se pokazuje kao mnogo jača, mada manje trajna veza od svih oblika prijateljstva, građanskog ili privatnog«. ⁴⁹ Nasilje uvijek ima nekakav cilj, a ukoliko velika skupina ljudi teži istom cilju, nasilje ih povezuje u integriranu zajednicu odlučnu da se postavljeni cilj ostvari bez obzira na sve. Ukoliko je skupina ljudi nezadovoljna svojim stanjem, javlja se bijes, koji u konačnici može rezultirati nastankom nasilja. Udruživanjem u veću grupaciju, povećava se vjerojatnost ostvarenja cilja.

Arendt nadalje iznosi kritiku prema tumačenju nasilja i moći iz biološke perspektive, koje tumačenje smatra pogrešnim: »Teorijski, po mom mišljenju, ništa ne bi moglo da bude opasnije od tradicije organskog mišljenja u političkim stvarima, pomoću koje se moć i nasilje tumače biološkim terminima« ⁵⁰, te nastavlja: »Ni nasilje ni moć nisu prirodni fenomeni, odnosno, nisu manifestacija životnog procesa; oni pripadaju političkom domenu ljudskih odnosa čiji je suštinski ljudski kvalitet garantovan čovekovom sposobnošću delanja, sposobnošću da počne nešto novo«. ⁵¹ Drugim riječima, nasilje i moć odrazi su ljudskih sposobnosti za stvaranjem i napretkom, traženjem nečega novog. Upravo je u gore navedenom citatu još jednom istaknuta prednost ljudi u usporedbi sa svim ostalim živim bićima. Razum, kao distinkcija nije se pokazao jedinom prednosti ljudi nad ostalim živim bićima. Na razumu i sposobnosti razmišljanja počiva i činjenica da su ljudi bili u mogućnosti stvoriti znanost, koja se zatim usmjerava na pronalazak novih spoznaja i objašnjenje istih. Ne samo da ljudi imaju sposobnost djelovanja (koja u konačnici dovodi do stvaranja nečega novog), već su i jedina bića sposobna za političko djelovanje. Navela sam ranije dvije sklonosti koje leže u ljudima: sklonost da se vlada nekim ili da netko vlada tobom. Nasilje i moć usko su povezani jer ostvarenjem želje većine da netko njima vlada, moć se predaje u ruke vladajućih, dok s druge strane narod dobiva ispunjenje svoje sklonosti da se njima vlada; ukoliko dođe do bilo kakvog slabljenja moći vladajućih, smanjenje moći uzrokuje nezadovoljstvo stanovništva, nastanak frustracija i bijesa, ali i stvara mogućnost izazivanja nasilja i korištenja istog za promjenu trenutačne situacije.

Problem vezan uz nasilje jest činjenica da sredstva ponekad mogu nadvladati cilj: »Budući da je po prirodi instrumentalno, nasilje je racionalno u onoj mjeri u kojoj je efikasno u dostizanju

---

⁴⁹ Isto

⁵⁰ Isto, str. 94.

⁵¹ Isto, str. 104.

cilja koji mora da ga opravda. Kada delamo mi nikada ne znamo sa sigurnošću konačne posledice onoga što radimo, tako da nasilje može da ostane racionalno samo ukoliko teži kratkoročnim ciljevima«. ⁵² Ljudsko je djelovanje nepredvidljivo, a jednako je i sa efektima nasilja. Ako je nasilje dugoročno i nastavi se čak i nakon ostvarenja prvobitnog cilja, njegov se smisao gubi, te dolazi samo do novog nasilja uzrokovanog pomanjkanjem cilja. Drugim riječima, kratkoročna upotreba nasilja rezultira ostvarenjem željenog cilja, ali ukoliko je nasilje dugoročno, cilj se gubi.

5.2. Slabljenje moći – poziv na nasilje

Jedno od svojstava moći jest ekspanzija: » Isto kao što u oblasti organskog života sve ili raste ili propada i umire, tako se i u oblasti ljudskih odnosa moć može, kako se pretpostavlja, održati samo kroz ekspanziju; inače se smanjuje i umire«. ⁵³ Nije nužno da se moć zadržava unutar zajednice, potrebno je i da se širi. Ranije je spomenuto da niti nasilje, niti moć nisu prirodni fenomeni, te se stoga svaki od njih ostvaruje na različit način. Dok politička stranka ima podršku, njezina politička moć raste. Poznato je da se političke stranke grčevito bore za podršku građana, a što je veći broj ljudi na strani određene političke stranke, to je ona moćnija i stabilnija. Ukoliko politička stranka ne djeluje na dobro zajednice i građani nisu zadovoljni, stranka gubi potporu, čime se istovremeno smanjuje i njezina politička moć. O slabljenju moći Arendt navodi: »Ako moć ima bilo kakve veze sa mi-*hoćemo*-i-mi možemo, za razliku od prostog mi-možemo, onda moramo priznati da je naša moć postala nemoćna. Progres koji je napravila nauka nema nikakve veze sa ja-*hoću*; on sledi svoje neumoljive zakone, terajući nas da činimo ono što možemo, bez obzira na posledice«. ⁵⁴ Zamjena odlučnosti željama dovodi do slabljenja političke zajednice, što u konačnici dovodi do smanjenja moći. Nužno je za političku stranku da se drži svojega dogovorenog političkog cilja, ali i da se u njezino djelovanje ne upliću želje i htijenja. Uvjerenje je ono što članove i pristalice stranke drži na okupu, dok svako uplitanje privatnih želja stranku može samo oslabiti. Navela sam već nebrojeno puta da moć nikada nije rezervirana za pojedinca, ona je uvijek svojstvo određene grupacije. Ukoliko se individualno iznose želje, sam je individualizam problematičan jer oslabljuje složnost stranke.

Konačno, Arendt zaključuje: »Mi ne znamo gde će nas sav taj razvoj dovesti, ali znamo, ili bi trebalo da znamo, da je svako smanjenje moći otvoreni poziv na nasilje – ako ni zbog čega drugog ono zbog toga što oni koji drže moć a osećaju da im ona izmiče iz ruku, bilo da je to

---

⁵² Isto, str. 99.

⁵³ Isto, str. 93.

⁵⁴ Isto, str. 109.

vlada ili da su to oni nad kojima se vlada, uvek teško odolevaju iskušenju da moć zamene nasiljem«. ⁵⁵ Ukoliko politička moć slabi, jasan je to indikator nepogodnog provođenja odluka. Svaka pogreška dovodi do nezadovoljstva velikog broja ljudi, ali istovremeno i oslabljuje političku moć. Ranije sam navela da svako slabljenje moći sa sobom kao posledicu može, iako ne uvijek, imati stvaranje revolucije. Do revolucije dolazi grupiranjem velikog broja ljudi s određenim ciljem, obično usmjernim na ostvarivanje promjene stanja stvari. Tada u igru dolazi nasilje – slabljenjem moći otvara se prostor za njega, a ukoliko ljudi ne mogu više podnijeti po njih nepogodno stanje stvari, neće se suzdržavati od upotrebe nasilja da bi svoju trenutnu situaciju promijenili na bolje.

Zaključak

Hannah Arendt se u *O nasilju* bavi sveprisutnim fenomenom kojega nitko nije nastojao odrediti. Poticaj na promatranje prirode nasilja pronašla je, ne samo u činjenici da se njime nitko nije bavio, već i promjenama u načinu ratovanja koje su rezultirale i povećanjem destruktivnosti nasilja. Arendt navodi da problem određenja nasilja leži u činjenici da ga se često zamjenjuje s pojmom moći, što je u potpunosti krivo jer su nasilje i moć suprotnosti – ondje gdje je jedno apsolutno prisutno, drugo u potpunosti izostaje. Moć nije jedini termin koji se dovodi u odnos s nasiljem i pogrešno ga se koristi; Arendt navodi još i silu, snagu i autoritet – termine koje, iako su svi različiti, ljudi često zamjenjuju i pogrešno koriste. Razlog je pogrešnog korištenja navedenih termina činjenica da svi oni opisuju način na koji čovjek vlada nad čovjekom. Silu određuje kao "silu prirode" ili "silu prilika". Dakle, iz definicije sile jasno je vidljivo da je ona nešto na što mi nismo u mogućnosti djelovati (ukoliko se radi o sili prirode) ili nešto što se mora odvijati na određen način (ukoliko se radi o sili prilika). Snaga je uvijek svojstvo pojedinca, neovisno o njemu samome. Autoritet je ono u što se ne sumnja i ono što ljudi poštuju i bez propitivanja slušaju ili slijede. Niti moć, niti nasilje ne trebaju biti tumačeni iz biološke perspektive jer su oboje sposobnost ljudskog djelovanja. Moć nikada nije svojstvo pojedinca, za njezino ostvarenje, nužna je određena grupacija ljudi; legitimna je i ne treba joj nikakvo opravdanje. Moć uvijek teži širenju i jačanju, a ukoliko se isto ne događa, otvara se prostor nasilju. Nasilje se uvijek provodi korištenjem određenog pomagala, jer je ono instrumentalne prirode. Za razliku od moći, nasilje može biti provedeno i od strane pojedinca i od strane većeg broja ljudi – zbog svoje instrumentalne prirode neovisno je o broju ljudi. Nasilje uvijek teži ostvarenju određenog cilja. Moć je učinkovita sve dok se širi, ima podršku ljudi i ne slabi, a

---

⁵⁵ Isto, str. 109.

nasilje je učinkovito ukoliko je kratkoročno i ostvaruje svoj cilj. Svako je umanjivanje moći mogućnost nastanka nasilja.

Literatura

Arent, Hana. *O nasilju* (Alexanadria Press, Nova srpska politička misao: Beograd 2002)

Bufacchi, Vittorio. Two concepts of violence. *Political Studies Review*, 2005, str. 193-204.

<http://91.190.232.206:8080/predmet/inostr/filocofiyanasiliya/Conceptsofviolence.pdf>

Foucault, Michel. *Volja za znanjem* (Nakladni zavod Globus: Zagreb 1994)

Frazer, Elizabeth; Hutchings, Kimberly. On politics and violence: Arendt contra Fanon. *Contemporary political theory*, 2008, str. 90-108.

<http://www.palgrave-journals.com/cpt/journal/v7/n1/full/9300328a.html>

Hirsch, Alexander Keller. The promise of the unforgiven Violence, power and paradox in Arendt. *Philosophy & Social Criticism*, 2013, str. 45-61.

<http://psc.sagepub.com/content/39/1/45.full.pdf>

Jakopovich, Dan. Hannah Arendt and Nonviolence. *Peace Studies Journal* Vol. 2, Issue 1, 2009.

www.peacestudiesjournal.org/archive/danj.doc